

Artikkelit

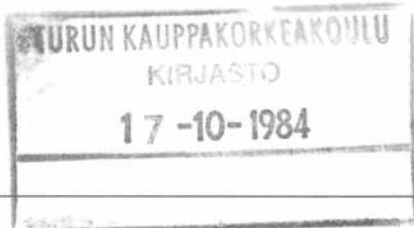

SVENSKBYGD, SPRÅKGRÄNS, FASCISM

IKL i Svenskfinland 1936 och 1939

Lauri Karvonen

ABSTRACT

Swedish-speaking areas, linguistic borders and fascism. The IKL in Swedish Finland in 1936 and 1939

Most fascist movements are characterized by an ardent nationalism and a strong emphasis on ethno-linguistic factors. The Finnish Fascist Party, the IKL (1932–1945) was no exception: it took a demonstratively negative attitude towards the Swedish-speaking population of Finland. This article examines the success of the IKL among the Finns living in Swedish-speaking areas as well as along the linguistic border. The analysis reveals that the dramatized attitude towards the Swedes represented by the IKL had limited appeal to the Finns living closest to the ethnic minority: they voted for the IKL to a considerably smaller extent than the Finnish-speaking population in general.

Inledning

Äktfinskheten och trettioalets språkstrid

Konflikten om förhållandet mellan de finska och svenska språken i Finland går tillbaka till adertonhundratalets senare hälft, då den bildade klassen i det dåtida storfurstendömet delades i en grupp som pläderade för en starkare ställning för det finska majoritetsspråket och en falang som ville hålla på svenskans privilegierade ställning (Hämäläinen 1968, 10–25, Colliander 1963, 135–143). Den egentliga massrörelsen kring språkfrågan föddes emellertid först efter 1906 års röst-rättsreform, som på ett avgörande sätt ökat den stora obesuttna, finsktalande befolkningsmajoritetens politiska tyngd. Kampen mot förryskningshotet och för självständigheten samt inbördeskriget 1918 fördröjde dock den äktfinska rörelsens tillkomst.

I början av 1920-talet skärptes relationerna mellan de två språkgrupperna betydligt. Ålandsfrågan, fastlandssvenskarnas autonomisträvanden och striden om språklagstiftningen gav fart åt konflikten. Den äktfinska rörelsens fana kom att bäras framför allt av de finsktalande studenterna vid Helsingfors Universitet, vilka representerade den första stora finska studentgenerationen och konfronterades med en universitets- och huvudstadsmiljö där svenskan hade en stark och

synlig ställning. Av väsentlig betydelse var den omorientering som år 1924 inträffade i AKS' (Akateeminen Karjala-Seura = Akademiska Karelen-Sällskapet) verksamhet. Sällskapet, som grundats 1922 för att föra kampen för Sovjetkarelen förening med Finland vidare, räknade till en början många svensk- och tvåspråkiga studenter bland sina medlemmar. Efter ett par år insåg AKS' ledning emellertid, att drömmen om ett »Storfinland» åtminstone på kort sikt tedde sig orealistisk. Verksamheten inriktades i stället på att göra den finska kulturen och nationalitetskänslan i Finland så stark som möjligt. 1924 antogs således den *äktfinska principen* som en central programpunkt för AKS: det var landets tvåspråkighet och den svensktalande befolkningens privilegier som utgjorde det största hindret för nationell enhet. De svensktalande och språkpolitiskt moderata AKS:arna lämnade sällskapet och grundade det tvåspråkiga Självständighetsförbundet (Hämäläinen 1968, 116–117, Alapuro 1973, 107–112).

I och med att AKS var en akademisk organisation kunde dess egen medlemskår naturligtvis inte sägas ha utgjort en riksomfattande massrörelse. Av flera orsaker kom dess finskhetskampanj dock att få stark genomslagskraft i det finska samhället. Akademikernas anseende i samhället – inklusive studenternas status – var mycket högt i det unga Finland, som inte hade en stark egen akademisk tradition att bygga på. En akademiskt utbildad persons ord vägde därför tungt i debatten. Då AKS lyckades få en helt dominerande position bland finskspråkiga universitetstuderande, hade det genom sina 2000–3000 medlemmar i själva verket mycket effektiva inflytelsekanaler ut i samhället. På trettioalet tjänstgjorde redan en hel äktfinsk »AKS-generation» på viktiga poster inom förvaltning, ekonomi och kulturliv. Särskilt bör noteras sällskapets mycket starka grepp om finska teologistuderande, dvs. blivande präster: då det gällde ideologisk påverkan i lokalsamhällena i Finland på 1930-talet, var detta säkert en mycket effektiv kanal. AKS uppvisade vidare ansenlig skicklighet när det gällande att infiltrera och överta andra organisationer. Viktigt var bl.a. att Suomalaisuuden liitto (Finskhetsförbundet) 1927 övertogs av AKS-sinnade personer och styrdes in på en renodlad äktfinsk linje. Förbundet, som grundats 1906 för att främja kulturell och språklig odling inom det finska Finland, hade länge haft en central ställning vad gäller »finskhetsfrågor», men det hade i själva verket antagit en relativt moderat hållning till den svenska befolkningsgruppen. Genom »kuppen» 1927 vann AKS' äktfinska linje en »respektabel» förespråkare med intima kontakter till etablissemangen och icke föraktliga andliga och materiella resurser (Hämäläinen 1968, 116–127, Klinge 1964, 188–189, Alapuro 1973, 58–87). Politiska partier, främst Samlingspartiet, Agrarförbundet och IKL blev också föremål för påverkan från AKS' sida. Såsom vi nedan kommer att se, skedde detta delvis med stor framgång.

Huvudföremålet för den äktfinska kampanjen blev, naturligt nog, frågan om *språkförhållandena vid Helsingfors Universitet*. Antalet finskspråkiga studenter hade ökat kraftigt under självständighetstiden samtidigt som en stor del av de akademiska lärarna var finlandssvenskar och skötte sin undervisning endast på svenska. Striden om universitetets språkliga status blev bitter och utdragen och

skaffade landet tvivelaktig publicitet i det övriga Norden, framför allt i Sverige. AKS krävde till slut ett enspråkigt finskt universitet, ett krav som sällskapet inte lyckades genomföra. När de språkliga förhållandena slutligen nyreglerades av riksdagen vid mitten av 1930-talet, kunde slutresultatet hur som helst betecknas som en tydlig tillbakagång för svenskans del. Många finlandssvenskar, som under en följd av år levde med ett totalt förfinskningshot torde dock ha upplevt kompromissen som något av en framgång för svenskheten (Hämäläinen 1968, Klinge 1954).

Förfinsknigen av personnamn var förvisso en aktivitet som AKS inte var ensamt om, men det var studenterna som drev kravet längst. Medlemskap i AKS förutsatte ett finskt namn, och sålunda fick en hel studentgeneration en »ansiktslyftning» vad gäller namnskicket. Suomalaisuuden liitto propagerade samtidigt för namnförfinsknningar i den icke-akademiska delen av samhället. Äktfinnarna ägnade sig också åt försök att stötta upp *det finskspråkiga näringslivet* på det svenskspråkigas bekostnad. Det ställde sig naturligtvis vanskligt att med ideella medel ändra på ägandeförhållandena i näringslivet, men vad gäller innehav av aktier och bankkonton skedde i alla fall rätt stora omställningar utifrån språkliga bevekelsegrunder (Hämäläinen 1968, 116–127, 160–161).

Skolväsendet var ytterligare ett centralt tema i det äktfinska budskapet. Det framhölls att finlandssvenskarna förfogade över ett oproportionerligt stort antal läroverk och gymnasier. I de besvärliga ekonomiska förhållandena på trettioalet insåg äktfinnarna att en snabb ökning av nygrundade finska skolor inte var möjlig. De valde därför en negativ strategi och gick in för att kräva en reduktion av antalet svenska skolor så att det skulle motsvara finlandssvenskarnas andel av landets totala befolkning (Hämäläinen 1968, 165–180).

Nära relaterat med frågan om skolförhållandena var det äktfinska intresset för den *finsktalande befolkningen i landets svenskbygder*. Äktfinnarna menade att svenskbygdens finnar på grund av svenskarnas ovilja att grunda finska skolor levde i ett kulturellt vakuum. Påståenden om att bl.a. prästerna manipulerat uppgifterna om innevånarnas språk i folkbokförningen i syfte att slå vakt om kommunernas enspråkiga status spreds i den finska tidningspressen. Överhuvudtaget utmålades den finska befolkningens lott i svenskbygden som föga avundsvärd: den var förtryckt, föraktad och ekonomiskt beroende av svenska arbetsgivare och jordägare (Hämäläinen 1968, 197–198).

1931 gjordes en stor satsning för att skaffa kunskap och sprida information om svenskbygdens finnar. På AKS' initiativ tillsattes en kommission bestående av representanter för åtta äktfinska organisationer, däribland två studentnationer, som skulle företa en grundlig *kartläggning av språk- och skolförhållandena i Svenskfinland*. Kyrkoböckerna i sammanlagt 55 kommuner i Nyland, Åboland och Österbotten genomgicks, och uppgifterna om modersmålet för personer med finskklingande namn kontrollerades genom intervjuer. Samtidigt genomfördes allmänna intervjuer om språkförhållandena på orterna med både finska och svenska kommuninvånare. Sammanlagt klassificerades 4943 familjer eller hus-

håll. Med undantag av Åland och de större tvåspråkiga städerna var det alltså fråga om något av en totalundersökning av svenskbygdens finska befolkning, och med tanke på att projektet genomfördes med frivilliga krafter måste det betecknas som en imponerande prestation.

På grund av sin karaktär av partsinlaga i en mycket hetsig debatt bör kommissionens rapport betraktas som en tvivelaktig faktakälla. Påståenden om oegentligheter i folkbokföringen förekommer rikligt, likaså uppgifter om finnarnas svårigheter när det gäller jordanskaffning samt om hotelser från svenska arbetsgivares sida mot finnar som bl.a. ställt krav på finska skolor. Helt saknar dessa uppgifter knappast grund, men de är i praktiken mycket svåra att kontrollera. Det viktiga i detta sammanhang är att notera, att projektet innebar en omfattande direktkontakt mellan svenskbygdens finnar och den äktfinska rörelsen. Kommissionens slutsats var att 12–13 nya finska skolor skulle grundas i Svenskfinland (Saaristo 1932).

Språkstriden kulminerade vid mitten av trettioalet, fr.o.m. 1933 års riksdagsval. Den äktfinska aktivitetens kulmen inträffade kanske den 27. 1. 1935, då hundratals äktfinska massmöten anordnades runtom i landet. Från tvåspråkiga orter rapporterades en del bråk och oordning i detta sammanhang (Hämäläinen 1968, 227). Kulmen passerades dock utan avgörande dödsstöt mot finlandssvenskheten. Orsakerna till avmattningen under 1930-talets senare hälft var, som vi kommer att se i nästa avsnitt, allmänpolitiska snarare än språkpolitiska. När vinterkriget utbröt hösten 1939 kunde språkfrågan definitivt avföras från dagordningen i finländsk politik.

Äktfinskheten och extremhögern

Äktfinnarna med AKS i spetsen insåg tidigt att det var nödvändigt att skaffa sig inflytande och kontroll över en så stor del av det politiska fältet som möjligt. Det fanns förutsättningar för detta, eftersom det politiska fältet från början varit indelat på språkpolitisk grund.

Svenska folkpartiet var givetvis äktfinskhetsens aktivaste motståndare. I praktiken betydde det dock minst lika mycket att vänstern – vilket på 1930-talet var lika med socialdemokraterna – intog en negativ hållning till den äktfinska rörelsen. I många kritiska ögonblick räddades de finlandssvenska intressena genom en koalition mellan SFP och SDP. Nationella framstegspartiet, det gamla ungfinska partiet, hade en mera oklar språkpolitisk profil. Ytterligående ståndpunkter var dock allmänt taget främmande för detta liberala parti, varför det kan sägas ha intagit en sorts mittposition mellan äktfinskhets och tvåspråkighet (Hämäläinen 1968, 142–144).

De ur äktfinsk synpunkt intressantaste partierna var således agrarförbundet och det konservativa samlingspartiet. Dessa partier sågs sedan gammalt som de viktigaste stöttepelarna för finskhetssträvandena på det partipolitiska fältet, men deras språkpolitiska program från 1921 respektive 1922 var i själva verket ganska moderata i sitt förhållningssätt till finlandssvenskarna och tvåspråkigheten.

Under 1920-talets senare hälft fick de äktfinska idéerna dock ett starkt fotfäste inom dessa partier. Sålunda ställdes en enspråkigt finsk stat som ett språkpolitiskt slutmål i både agrarförbundets (1926) och samlingspartiets (1929) nya program. Inom samlingspartiet skapade detta betydande intern friktion, och bl.a. *J.K. Paasikivi, Antti Tulenheimo, Lauri Ingman, E.N. Setälä* och *Kyösti Haataja* – aktade och inflytelserika samlingspartister – tog klart avstånd nationalstats-idén. Detta motstånd kom att visa sig betydelsefullt. Programmatiskt förblev samlingspartiet länge nära nog äktfinskt, men mot mitten av 1930-talet lyckades Paasikivi, då ordförande för partiets delegation, samla de språkpolitiskt moderata elementen inom partiet till en effektiv front mot äktfinskheten. Hans motiv var då förutom rent språkpolitiska också allmän- och utrikespolitiska. Finland hade 1935 deklarerat sig omfatta den nordiska neutralitetslinjen – en politik som hade Paasikivi fulla stöd – och det var viktigt med tanke på samarbetet med övriga Norden att språkgrälet i Finland tonades ned. En moderat språkpolitik höll också dörren öppen för ett visst samarbete med svenska folkpartiet. Samlingspartiets språkpolitik mot slutet av 1930-talet var i praktiken klart mera moderat än dess program och även många verbala utfästelser gav intryck av (Hämäläinen 1968, 127–134, 250–254).

Inom agrarförbundet kan man inte tala om en liknande stark intern opposition mot äktfinskheten. Allmänpolitiska omständigheter kom dock den äktfinska glöden att falna mot slutet av 1930-talet även inom detta parti. Samarbetet vid 1937 års presidentval, där *Kyösti Kallio* blev vald med agrarförbundets och socialdemokraternas elektorsröster, hade härvid stor betydelse, likaså det »röd-gröna» regeringssamarbete som följde efter valet. Av denna orsak fick bl.a. universitetslagen en mera moderat prägel än agrarerna länge och högljutt krävt i sina uttalanden. Partiet fick en hel del kritik från äktfinskt håll för sin språkpolitik under 1930-talets senare hälft. *Pekka Kalevi Hämäläinen*, som i sin avhandling om språkstriden i Finland i detalj analyserat partiernas agerande i språkfrågan, menar att agrarernas engagemang i språkstriden, hur starkt äktfinskt partiet än föreföll att vara i slutet av 1920-talet, egentligen hela tiden vilade på en rätt svag grund. Den leddes av en handfull »akademiker» inom partiet; den stora massan, lantbrukarbefolkningens representanter, välkomnade visserligen tanken på ett finskt Finland, men betraktade dock språkfrågan som mindre viktig än de allmänpolitiska, icke minst ekonomisk-politiska frågorna (Hämäläinen 1968, 142–145, 255–257, 277–278).

Inför 1936 års riksdagsval stod det klart, att äktfinnarnas försök att göra de stora partierna till sina lydiga redskap hade misslyckats. En äktfinsk kampanj för ett valförbund av icke-socialistiska partier, som skulle tillförsäkra de radikala språkpolitiska förslagen en majoritet i riksdagen, misslyckades totalt. Endast IKL förklarade sig villigt att delta i ett sådant valförbund. Äktfinskhetens partipolitiska förankring stod nu att finna hos fascisterna (Hämäläinen 1968, 254).

Den starka högerextremistiska strömningen i trettiotalets Finland, vilken kom till uttryck först genom Lapprörelsen och sedan genom IKL, var länge ett problematiskt kapitel för äktfinnarna. Problemet var ingalunda allmänideologiskt:

äktfinnarna delade Lapporörelsens antimarxism, och en stor del av dem stod antagligen inte heller främmande inför antiparlametarismen och betoningen på en stark exekutiv makt i samhället. Lapporörelsens språkpolitiskt neutrala hållning hade äktfinnarna dock ytterst svårt att acceptera. Lappoledaren *Vihtori Kosolas* bevingade uttryck om att »Finlands åkrar inte frågar efter plöjarens språk» skaffade rörelsen åtskilligt stöd på finlandssvenskt håll; icke minst det svensktalande näringslivets stöd till rörelsen bör härvid noteras. Trots att den fann tvåspråkighetsorienteringen oacceptabel såg sig en stor del av AKS-ledningen nödgad att bedriva ett intimt samarbete med Lapporörelsen. Genom förhandlingar försökte äktfinnarna förmå Lapporörelsen att ändra sin språkpolitiska kurs i en mera finsknationell riktning, men detta lyckades inte. Detta samarbete med Lapporörelsen ledde efter hand till något av en kris inom AKS, vars ytterlighetsfalang starkt kritiserade samarbetet, som den såg som ett hot mot den äktfinska rörelsen. Ett större antal prominenta AKS:are, däribland *Urho Kekkonen* lämnade AKS i protest mot samarbetet (Uola 1982, 21, Klinge 1964, 185–186, Alapuro 1973, 125–129).

När Lapporörelsen våren 1932 upplöstes och olagligförklarades, och IKL grundades för att föra dess verksamhet vidare, fick äktfinnarna en ny chans att göra sig gällande inom den fascistiska rörelsen. Ju mera rörelsen radikaliserats och ägnat sig åt våldsdåd och olagligheter, desto mindre hade dess popularitet blivit just på finlandssvenskt håll. Visserligen fanns det en stark tvåspråkighetsfalang representerad ännu på de första möten som arrangerades kring IKL, men dess ledare, av vilka de främsta var *Erkki Rääkkönen* och *Herman Gummerus*, fick nu (återigen) dra sig ur leken på grund av att AKS' äktfinska linje slog igenom. (»Återigen» därför att just dessa herrar lämnat AKS 1924, då sällskapet gick in för äktfinskheden, och grundat det tvåspråkiga Självständighetsförbundet). I början av 1933 fanns det inte längre någon representation för tvåspråkighetslinjen inom IKL:s ledande organ. Som en sorts kuriosum kan dock nämnas en »revolt» så sent som 1934, som IKL:s Lahtisdistrikt (sic!) företog i protest mot den äktfinska politiken. Bakgrunden till revolten är inte närmare känd; IKL:s nationella ledning reagerade hur som helst genom att omedelbart ersätta distriktsledningen i Lahtis med pålitliga äktfinska krafter (Uola 1982, 16–45, 253–260).

Kring 1935 stod det klart, att IKL var det parti som gick längst i sina äktfinska krav. Officiellt ville partiet ge svenskan en ställning som lokalt språk i svenskbygden, men det var inte ovanligt att kända IKL-ledare i offentligheten gav uttryck för en önskan att alla finlandssvenskar skulle antingen låta sig förfinskas eller lämna landet. *Mikko Uola*, som studerat IKL:s ideologi, organisation och verksamhet mera detaljerat än någon annan, understryker kraftigt det starka grepp som AKS hade om IKL. Många IKL-ledare, t.ex. *Reino Ala-Kulju* och *Elias Simojoki*, var samtidigt också aktiva AKS:are. (Uola 1982, 82–83) Partiet ägnade sig också med stor energi åt att offentligt påtala det »dubbelspel» som de två stora »finskhetspartierna» agrarförbundet och samlingspartiet bedrev i språkfrågan. I anslutning till Hämäläinen kunde man konstatera att »fascisterna

hade rätt» angående detta. (Hämäläinen 1968, 253–260) Hur som helst: inför 1936 års riksdagsval torde det inte ha rått särskilt mycket tvivel om att det mest äktfinska – och det enda konsekvent äktfinska – partiet i Finland var det fascistiska IKL.

Syfte, teoretiska aspekter

Frågeställning

*Syftet med denna undersökning är att inringa och analysera det stöd det äktfinska fascistpartiet IKL vann hos svenskbygdens finnar samt i de finska kommunerna längs språkgränsen vid 1936 och 1939 års riksdagsval. Vi menar att en sådan frågeställning har intresse för båda de attribut som här tillskrivs IKL. Genom att studera IKL:s stöd i svenskbygden kan vi lära oss en del om äktfinskhetens återverkningar i det finländska samhället. Nådde det äktfinska budskapet ut till den befolkningsdel som hade den mest omedelbara kontakten med landets svenska befolkning och som därför oftare än andra grupper borde ha drabbats av svenskarnas påstådda privilegier? Genom att studera IKL i denna speciella kontext kan vi dessutom vinna kunskap om den finländska *fascismens* elektorala bas, kunskap som senare kan användas i internationella jämförelser. Den etnisk-nationella komponenten har normalt tillmätts stor betydelse i det fascistiska tänkandet, såsom t.ex. följande citat av Juan J. Linz ger vid handen:*

«If there is one characteristic of fascism on which all analysts agree it is the central place of nationalism in its ideology, particularly the type of nationalism that goes as far as placing loyalty to the nation ahead of loyalty to the state». (Linz 1980, 161)

När äktfinnarna kritiserade finlandssvenskarna kunde de svårligen ifrågasätta deras lojalitet gentemot finska staten. Med desto större energi gick de ut för att bevisa att finlandssvenskarna inte ville tillhöra den finska nationen, utan såg Finland som en stat med två separata nationaliteter. (Uola 1982, 80–81)

Teoretiska aspekter

Förutom ovannämnda allmänna perspektiv på fascism och nationalism skulle man kunna inplacera språkkonflikten i Finland i ett sociologiskt konfliktperspektiv som tar fasta på den gängse indelningen i primära och sekundära relationer i samhället. Primära relationer innebär direkta, personliga, kontinuerliga och ofta återkommande kontakter mellan individer, medan sekundära relationer endast medför indirekta och tillfälliga kontakter, ofta »opersonliga» i och med att de främst sker genom massmedia. (Allardt–Littunen 1970, 33–34) Johan Galtung menar att *förekomsten av primärrelationer förebygger konflikter mellan individer och grupper; samtidigt är det dock troligt att när en konflikt väl brutit ut riskerar den att bli intensivare i primärgrupper än i sekundärgrupper.* (Galtung 1959, 74) Nu kan detta resonemang givetvis inte hävdas vara hundra procentigt tillämpligt på språkförhållandena i Finland: relationerna mellan språkgrupperna i svensk-

bygden är inte enbart rena primärrelationer, och kontakten mellan finlands-svenskar och innevånare i rent finska trakter behöver inte nödvändigtvis alltid vara opersonliga och tillfälliga. Men på det stora hela kan ett sådant resonemang försvaras. Följaktligen kan vi uppställa två allmänna hypoteser för vår undersökning:

I »SPRÅKFREDSHYPOTEBEN»:

Förekomsten av primärrelationer – vänskaps- och släktband, ekonomiskt inbördes beroende etc. – gjorde att språkstriden inte fick samma omfattning i svenskbygden som i övriga Finland. Finnarna i svenskbygden och längs språkgränsen röstade följljaktligen på IKL i mindre utsträckning än annorstädes.

Detta resonemang betonar den *första delen* av Galtungs sats. Primärrelationerna ses som en buffert mot utifrån kommande konfliktincitament.

Ett visst stöd för denna hypotes står att finna i tidigare forskning, låt vara att forskningen på denna punkt har mycket liten omfattning. *Bo Lönnqvist*, som samlat uppgifter om relationerna mellan språkgrupperna på tvåspråkiga landsorter och längs språkgränsen flera sekler tillbaka i tiden, menar att egentliga språkgräl i äldre tider varit ytterst sällsynta. »... då konflikter mellan språkgrupperna uppstått har de tydligen dikterats av andra intressen, t.ex. ekonomiska», skriver han. Han påpekar vidare att man på den nyländska landsbygden, t.ex. det tvåspråkiga området i norra Helsing, ställde sig helt oförstående inför uppgifterna om språkgräl i huvudstaden. (Lönnqvist 1978, 62–65) Hämäläinen konstaterar också att det inte föreligger en enda uppgift från tiden före den egentliga språkstriden om fientligheter mellan finlandssvensk allmogebefolkning och deras finsktalande grannar. (Hämäläinen 1968, 9)

II »SPRÅKSTRIDSHYPOTEBEN»:

Förekomsten av primärrelationer gjorde att språkgrälet blev mycket mera inflammerat mellan finnar och svenskar i svenskbygden än annorstädes. Finnarna i svenskbygden och längs språkgränsen slöt därför upp bakom IKL i större utsträckning än utanför de svensk- och tvåspråkiga områdena.

Här betonas den *senare delen* av Galtungs sats. Språkgrälet tas s.as. för givet, och man antar att närheten mellan de båda grupperna bäddade för ständiga och bittra sammandrabbningar.

Om man vill finna stöd för denna hypotes får man närmast vända sig till det material den äktfinska rörelsen publicerade om finnarnas levnadsvillkor i svenskbygden. Där lämnas en lång rad uppgifter och påståenden om de orättvisor finnarna drabbas av på de svensk- och tvåspråkiga orterna. (Saaristo 1932)

Material, metod

Undersökningens empiriska tyngdpunkt utgörs av en analys av resultaten vid 1936 och 1939 års val. Vår viktigaste materialkälla utgörs således av *valstatistik*, (Finlands officiella Statistik XXIX, Riksdagsvalen 18, 1936 och FOS XXX, Riksdagsvalen 20, 1939) där olika partiers röstetal anges kommunvis. En första uppgift för undersökningen är därför en enkel numerisk beskrivning av IKL:s väljarstöd i svenskbygden. Huvudintresset riktas dock som sagt till de finsktalande väljarna i svenskbygden, och därmed är vi framme vid den första metodologiska svårigheten med vår undersökning. Valhemligheten gör det självfallet omöjligt att med säkerhet fastslå, att det var just finnarna i svenskbygden som svarade för de röster IKL fick där. Här måste vi helt enkelt acceptera antagandet att det förefaller ytterst osannolikt att svenskar röstar på ett parti som framstår som svenskhetens främsta belackare i landet. Detta antagande skall vi dessutom argumentera för mera konkret genom ett par statistiska analyser längre fram. En annan närbesläktad vansklighet gäller antalet finska röster i svenskbygden. Det är i praktiken mycket besvärligt att fastslå hur många av de avgivna rösterna som tillhört finsktalande väljare. Här får vi helt enkelt förlita oss på vår andra huvudsakliga materialkälla, *språkstatistiken*, (Modeen 1934, FOS VI, Språkstatistik 98: 1, 1940) dvs, de officiella folkräkningar som företas vart tionde år, och anta att andelen finska röster av de godkända röstsedlarna är lika stor som den finsktalande befolkningens andel av ifrågavarande kommuns folkmängd.* Vi är således tvunga att bortse från eventuella skillnader i röstningsprocent och åldersstruktur mellan de båda språkgrupperna. Det är dock troligt att skillnaderna utjämnas då antalet undersökta kommuner är så stort som 87. När vi sålunda i framställningen nedan talar om »IKL:s väljarstöd» menas, om inte annat anges, IKL:s stöd bland den finsktalande befolkningen.

Uppmärksamheten koncentreras efter den allmänna kartläggningen särskilt på eventuella samband mellan variation i IKL:s väljarstöd och olika språkrelaterade faktorer. Dylika samband sökes med hjälp av *statistiska korrelationsmetoder*.

Undersökningens metodik är således kvantitativ till sin karaktär. Historiska källor och bl.a. intervjuuppgifter skulle säkerligen kunna komplettera bilden åtskilligt, men de faller alltså utanför undersökningens ram.

Empirisk analys

A. Svenskbygden

Allmänt om IKL i svenskbygden

IKL erhöll 1936 8.3 % av rösterna i hela landet; 1939 var motsvarande siffra 6.6. I svenskbygden, dvs. de svensk- och tvåspråkiga kommunerna i Nyland,

* De språkliga förhållandena för 1936 är beräknade som genomsnittet för 1930 och 1940. För 1939 har 1940 års språkstatistik använts som sådan.

Åboland, Österbotten och på Åland, var partiets röstetal 1936 sammanlagt 9466, vilket svarade för 3.7 % av avgivna godkända röster. 1939 erhöll partiet 8195 röster i svenskbygden, dvs. 2.9 %. Partiets väljarstöd höll sig alltså klart under riksgenomsnittet i svenskbygden. Att det var språket som här utgjorde den avgörande skiljelinjen kan man försäkra sig om genom att bekanta sig med följande korrelationsanalyser av sambandet mellan språkförhållanden och IKL-stöd. De är baserade på Spearmans rangkorrelation. I detta sammanhang valdes tio kommuner sålunda att den första hade ca 100 % svensktalande befolkning, den andra ca 90 %, den tredje ca 80 % osv.; hänsyn togs även till representativitet vad gäller kommutyp och regional tillhörighet. Denna rangordning ställdes sedan mot IKL:s andel av rösterna i dessa kommuner vid 1936 och 1939 års riksdagsval. Resultaten av denna granskning kan ses i tabellerna 1 och 2.

Vi kan konstatera att det existerar en tydlig, statistiskt klart signifikant (det kritiska värdet på .01-nivån är 0.746) negativ korrelation mellan de båda

Tabell 1. Andel svensktalande och IKL:s röstandel 1936 (samtliga röster). Spearmans rangkorrelationskoefficient.

Kommun	språk	IKL
Kökar	1	10
Liljendal	2	7.5
Karleby	3	6
Kimito	4	9
Esbo/Grankulla	5	5
Lapträsk	6	7.5
Vasa	7	3
Mörskom	8	4
Lojo	9	2
Tusby/Kervo	10	1

$$r_s = -0.876$$

Tabell 2. Andel svensktalande och IKL:s röstandel 1939 (samtliga röster). Spearmans r_s .

Kommun	språk	IKL
Kökar	1	9
Liljendal	2	10
Karleby	3	8
Kimito	4	6
Esbo/Grankulla	5	5
Lapträsk	6	7
Vasa	7	4
Mörskom	8	3
Lojo	9	2
Tusby/Kervo	10	1

$$r_s = -0.951$$

variablerna. Ju färre finnar som fanns i en kommun, desto mindre blev IKL:s andel av rösterna. Vårt grundantagande – att IKL endast erhöll finska röster – förefaller riktigt i ljuset av dessa data.

Ovannämnda beräkningar gällde IKL:s andel av samtliga röster. Beräkningarna rörande IKL:s andel av finska röster uppvisar naturligtvis annorlunda siffror. 1936 uppskattade vi antalet finska röster i svensk- och tvåspråkiga kommuner till 124 488. Av dessa tillföll 7.6 % IKL. Om vi definierar svenskbygden så att endast kommuner med svensk majoritet beaktas sjunker antalet finska röster till 16 795; av dessa tillföll 5.7 % IKL. Partiets röstandel i hela landet var 8.3 %. 1939 gavs uppskattningsvis 147 233 finska röster i det svensk- och tvåspråkiga området, av dem 18 135 i kommuner med svensk majoritet. IKL:s andelar var 5.6 respektive 4.9 %, medan motsvarande siffra för riket som helhet var 6.6. Dessa allmänna resultat stöder inte antagandet om en äktfinsk mobilisering i svenskbygden under IKL-deviser.

Regional variation

Undersökningen omfattar fyra olika valkretsar, vilka här får utgöra den grundläggande regionala indelningen: Nylands, Åbo södra, Vasa södra och Vasa norra. Vad gäller Åbo södra valkrets har vi dock behandlat Åland separat på grund av landskapets juridiska och geografiska särställning.

Tabellerna nedan (3 och 4) visar i vilken mån de finska rösterna tillföll IKL i dessa regioner. Förutom partiets procentuella andel av rösterna regionvis uppges medelvärde för IKL:s procentuella styrka i kommunerna, $\bar{x}$ komm. För jämförelsens skull upptar tabellerna även IKL:s styrka i de enspråkigt finska kommunerna i dessa regioner.

Tabell 3. IKL:s andel av finska röster i fem regioner; svenskbygd och finstalande kommuner, 1936.

REGION	IKL %	$\bar{x}$ komm.	IKL % (fi. komm.)	$\bar{x}$ komm.
Nyland	7.7	7.8	8.7	9.5
Åboland	7.3	3.2	8.8	8.6
Åland	2.0	3.4	–	–
Sydösterbotten	8.5	15.9	14.9	13.7
Nordösterbotten	6.1	5.0	15.4	12.2

Tabell 4. IKL:s andel av finska röster i fem regioner: svenskbygd och finstalande kommuner, 1939.

REGION	IKL %	$\bar{x}$ komm.	IKL % (fi. komm.)	$\bar{x}$ komm.
Nyland	5.4	6.0	8.6	10.4
Åboland	6.3	4.3	9.6	9.6
Åland	10.5	16.1	–	–
Sydösterbotten	6.0	4.2	14.0	13.3
Nordösterbotten	3.7	3.4	13.4	9.2

Helhetsintrycket är relativt klart: svenskbygdens finnar röstade på IKL i mindre utsträckning än vad fallet var i de omgivande finska bygderna. »Språkfredshypotesen» erhåller härmed ytterligare stöd. Vissa intressanta detaljer kan dock tilläggas. För det första har vi Åland, som utgör det »avvikande fallet» vid bägge valen. 1936 erhöll IKL där endast 5 röster; 1939 hade siffran stigit till 31. Det är givetvis fråga om så små siffror att man skulle kunna avfärda dem som betydelselösa. Vi skulle dock drista oss till att påstå, att de knappast är rent slumpmässiga — det är t.ex. möjligt att IKL:s propagandaverksamhet inför 1939 års val utsträcktes till även Ålands lilla finsktalande befolkning. Vad gäller Sydösterbotten 1936 ser vi att medelvärdet för IKL:s styrka på kommunal nivå betydligt överstiger dess procentuella andel av rösterna i hela regionen. I små, ofta nästan rent svenska kommuner (t.ex. Övermark, Korsnäs, Replot, Kvevlax), där antalet finska röster var högst några tiotal, fick IKL ströröster vilka höjde dess procentuella andel av »finska röster» till rätt höga siffror.

IKL och styrkeförhållandena mellan språkgrupperna

Det förefaller av flera orsaker rimligt att anta, att stödet för IKL bland de finskspråkiga är relaterat till styrkeförhållandena mellan språkgrupperna. Uppslutningen kring ett nytt politiskt alternativ är vanligen ett *gruppfenomen*: det är lättare att ansluta sig till en större gemenskap än självständigt, på egen hand gå in för ett nytt alternativ. Möjligheterna till en sådan gruppbildning är naturligtvis störst där det finns ett tillräckligt stort antal finska innevånare som kan samlas till egna grupper där en politisk socialisation äger rum. I kommuner där den finska minoriteten är så liten att den i sitt dagliga umgänge ständigt är hänvisad till språkmajoriteten finns det inte samma utrymme för äkta finsk agitation. Gruppbildningen ger i sin tur fart åt en *polarisering* av relationerna. Varje individ betraktas i en konfliktsituation i första hand som en representant för sin språkgrupp, de personliga bandens vikt minskar. Gruppbildningen kan också innebära att minoriteten, när den väl skapat sig någon form av organisation, anser sig ha större rätt än förut att ställa krav på bl.a. kommunal service. Denna utveckling bäddar för en kärvare atmosfär mellan de båda språkgrupperna.

Under trettioalets senare hälft, dvs. långt innan den stora flyttningsvågen förvandlade en stor del av Nyland till en finskdominerad tvåspråkig bygd, var den typiska finlandssvenska kommunen en enspråkigt svensk landskommun. Av våra 87 kommuner hade 33 stycken minst 95 % svensktalande befolkning, 52 st. minst 90 % och 63 st. minst 80 %. Endast tio kommuner hade under 50 % svensktalande befolkning 1936. Blott ringa förändring kunde registreras fram till årtiondets slut.

Denna begränsade variation i språkfaktorn inskränker i viss mån de statistiska analysmöjligheterna. Vi har hur som helst resonerat så att när den finska gruppen överstiger 20 % så är den »betydande», när den omfattar 5–20 % av kommunens befolkning är den »liten men inte betydelslös» och när den understiger 5 % är den »obetydlig». Denna klassificering av kommunerna har nedan relaterats till

IKL:s andel av finska röster (< 2.5 %, 2.5–5 % och > 5 %). Den metod som använts när den s.k. χ^2 -beroendetestet.

I tabellerna 5 och 6 anges de observerade värdena för varje cell överst och under dem inom parentes de förväntade värdena.

Tabell 5. Språkförhållanden och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1936. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Svenskar %			
	< 80	80–95	> 95	
< 2.5	6 (8.8)	9 (11.0)	17 (12.1)	32
2.5–5	2 (3.6)	8 (4.5)	3 (5.0)	13
> 5	16 (11.6)	13 (14.5)	13 (15.9)	42
$\chi^2 = 9.6$ $df = 4$	24	30	33	87

Tabell 6. Språkförhållanden och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1939. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Svenskar %			
	< 80	80–95	> 95	
< 2.5	6 (8.6)	7 (10.3)	17 (11.0)	30
2.5–5	6 (6.1)	12 (7.2)	3 (7.7)	21
> 5	13 (10.3)	11 (12.5)	12 (13.3)	36
$\chi^2 = 12.3$ $df = 4$	25	30	32	87

Analysen tycks ge stöd åt antagandet att den finska befolkningsgruppens styrka har ett samband med dess benägenhet att rösta på det äktfinska IKL. Båda värdena är statistiskt signifikanta, 9.6 på .05-nivån (kritiskt värde 9.49) och 12.3 på .02-nivån (kritiskt värde 11.67). I det förstnämnda fallet var dock ett par väntevärden i minsta laget, något som i viss mån försvagar testets reliabilitet (Siegel 1956, 178). På det stora hela bekräftas dock vårt antagande om att den finska befolkningens intresse för IKL ökar i takt med dess relativa styrka.

Kommunstorlekens roll

Nära relaterad till föregående frågeställning är frågan om den eventuella betydelse kommunernas storlek hade för IKL:s möjligheter att göra inbrytningar i väljarkåren. Ovan granskades ju förhållandena mellan språkgrupperna enbart i

termer av procentuella andelar; hur stora grupper som dolde sig bakom siffrorna blev oklart. Sådana gruppbildningar om vilka ovan var tal kan mycket väl tänkas uppstå även där de finskspråkiga innevånarnas procentuella andel är liten. En annan viktig omständighet är att större kommuner normalt uppvisar större variation vad gäller näringsstruktur och livsstilar. Detta betyder att det finns ett större utrymme för avvikande beteende; »trycket mot likformighet» är mindre än i små, enhetliga kommuner.

Vi har i tabellerna 7 och 8 korrelerat folkmängd och IKL:s stöd bland de finskspråkiga väljarna med hjälp av χ^2 -beroendetestet.

Tabell 7. Folkmängd och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1936. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Folkmängd			
	< 3000	3000–6000	> 6000	
< 5	31 (24.8)	6 (9.1)	7 (10.1)	44
> 5	18 (24.2)	12 (8.9)	13 (9.9)	43
$\chi^2 = 7.4$ $df = 2$	49	18	20	87

Tabell 8. Folkmängd och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1939. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Folkmängd			
	< 3000	3000–6000	> 6000	
< 5	29 (29.9)	16 (12.6)	7 (9.6)	52
> 5	21 (20.1)	5 (8.4)	9 (6.4)	35
$\chi^2 = 4.13$ $df = 2$	50	21	16	87

Sambandet är statistiskt signifikant för 1936 års val (kritiskt värde på .05-nivån är 5.99) men inte för 1939 års val. Av de två variablerna språkförhållanden och folkmängd synes den förstnämnda besitta en bättre förklarande styrka. Vi skall dock elaborera förhållandet mellan variablerna ytterligare en aning och granska en grupp klart tvåspråkiga (minst 20 % finsktalande befolkning) kommuner (tabellerna 9 och 10).

Ingendera analysen pekar på ett statistiskt signifikant samband mellan folkmängd och IKL-röstande i tvåspråkiga kommuner (kritiskt värde på .05-nivån är 3.84). Det kan konkluderas att språkgruppernas relativa styrka synes viktigare som bestämningsfaktor för de finska väljarnas benägenhet att ge IKL sitt stöd.

Tabell 9. Folkmängd och IKL:s stöd bland finsktalande väljare i 24 tvåspråkiga kommuner 1936. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Folk­mängd		
	< 6000	> 6000	
< 5	5 (3.7)	3 (4.3)	8
> 5	6 (7.3)	10 (8.7)	16
$\chi^2 = 1.276$ $df = 1$	11	13	24

Tabell 10. Folkmängd och IKL:s stöd bland finsktalande väljare i 25 tvåspråkiga kommuner 1939. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Folk­mängd		
	< 6000	> 6000	
< 5	8 (6.2)	4 (5.8)	12
> 5	5 (6.8)	8 (6.2)	13
$\chi^2 = 1.988$ $df = 1$	13	12	25

Språklig förändring

Det förefaller rimligt att anta, att inte bara den språkliga strukturen utan också förändringarna i den bestämmer de attityder som språkgrupperna har till varandra och därigenom påverkar gruppernas politiska attityder mera allmänt. I själva verket kan det hända att det just är förskjutningarna i styrkeförhållandena som avlöser konflikter mellan grupperna. Den »förlorande» gruppen intar en hårdare defensiv attityd, medan den grupp som är stadd på frammarsch irriteras av den andra gruppens »överrepresentation» inom bl.a. politik, förvaltning och näringsliv, och kräver en snabbare anpassning till de förändrade språkliga förhållandena. Exempel på konflikter av denna typ är ingalunda okända i dagens Svenskfinland, och det är mycket möjligt att sådana konflikter förekommit även under tidigare perioder.

En analys av sambandet mellan språklig förändring och IKL-röstande ställer sig emellertid på grund av praktiska omständigheter något vanskelig. Den officiella språkstatistiken uppgörs vart tionde år; förändringen 1930–1940 är ett tillfredsställande mått på språklig förändring med tanke på 1939 års val, förändringen 1920–1930 mindre tillfredsställande när det gäller valet 1936. I brist på bättre får vi dock nöja oss med dessa mått. Detta ter sig också som ett försvarbart

tillvägagångssätt, eftersom det torde ta relativt lång tid innan dylika förändringar blir synliga och börjar få effekter på det politiska planet.

För det andra har vi – återigen – problemet med ringa variation i språkfaktorn. Kontinuitet snarare än förändring präglade språkförhållandena i svenskbygden under mellankrigstiden. En viss förfinskning ägde visserligen rum, men i synnerhet på 1920-talet uppvägdes den delvis av att en rad kommuner i själva verket fick en aning starkare svensk status genom att avfolkningen i delar av svenskbygden i första hand gällde den finsktalande befolkningen. Om vi nöjer oss med en tudelning av språkvariabeln – »förfinskning»: över 2.5 %-enheters förskjutning till finskans favör; »stabilitet»: språklig förändring högst 2.5 %-enheter i någondera riktningen – kan vi dock företa en enkel korrelationsanalys.

Tabell 11. Förfinskning och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1936. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Förfinskning 1920–30		
	> 2.5 %-enheter	< $\pm$ 2.5 %-enheter	
< 5	3 (7.4)	38 (33.3)	41
> 5	11 (6.6)	26 (30.4)	37
$\chi^2 = 6.7$ $df = 1$	14	64	78*

* I nio kommuner var förskjutningen till svenskans favör över 2.5 %-enheter. Siffran var för liten för att kunna utgöra en kategori i analyser, varför denna grupp utelämnats.

Tabell 12. Förfinskning och IKL:s stöd bland finsktalande väljare 1939. χ^2 -beroendetest.

IKL % av »finska röster»	Förfinskning 1930–40		
	> 2.5 %-enheter	< $\pm$ 2.5 %-enheter	
< 5	17 (20.0)	34 (31.0)	51
> 5	16 (13.0)	17 (20.0)	33
$\chi^2 = 2.0$ $df = 1$	33	51	84*

* Svenskans andel steg över 2.5 %-enheter i tre kommuner. Denna grupp är för liten för att kunna särskilt beaktas i analysen, varför den utelämnats.

Valet 1936 uppvisar ett statistiskt signifikant samband mellan förfinskning och IKL-röstande, medan så inte är fallet med 1939 års val (kritiskt värde på .05-nivån är 3.84). Detta kan möjligen sammanhånga med att tidseftersläpningen i fråga om språkvariabeln är olika stor för de båda valen. Något speciellt starkt stöd får antagandet om förfinskningens betydelse hur som helst inte i denna analys.

Extrema fall

Huvudsyftet med vår analys av kommunerna i svenskbygden har varit, vid sidan av en allmän kartläggning av IKL:s väljarstöd hos den finsktalande befolkningen, att finna samband mellan variationer i väljarstödet och direkt *språkrelaterade* faktorer. Någon »klassisk» ekologianalys av samtliga 87 kommunerna skall inte företas i denna rapport; på denna punkt nöjer vi oss med att hänvisa till tidigare presenterade resultat rörande IKL:s väljarstöd i hela Finland. (Djupsund–Karvonen 1984)

För att få en mera mångsidig bild har vi dock granskat två grupper av kommuner något närmare. Den ena gruppen omfattar sådana kommuner, där mer än 10 % av de finska rösterna 1936–39 tillföll IKL. Den andra gruppen består av kommuner där motsvarande siffra var under 2.5 %. Båda grupperna omfattar endast sådana kommuner där det beräknade antalet avgivna »finska röster» är minst 50. Sålunda får vi ett urval av 14 kommuner, sex stycken med »starkt» IKL-stöd och åtta med »svagt» stöd. Tabellerna 13 och 14 visar IKL:s väljarstöd i dessa kommuner 1936 och 1939.

Tabell 13. IKL:s stöd bland finska väljare i 6 starka IKL-fästen i Svenskfinland 1936 och 1939.

Kommun	1. Antal »finska röster» 1936	2. Antal IKL-röster 1936	3. IKL % av »finska röster» 1936	1. 1939	2. 1939	3. 1939
Ekenäs	268	85	31.7	279	31	11.1
Borgå	1131	139	12.3	1247	126	10.1
Sjundeå	316	38	12.0	427	39	9.1
Sibbo	312	50	16.0	387	53	13.7
Kristinestad	378	48	12.7	387	48	12.4
Malax	104	15	14.4	115	10	8.7
Summa	2509	375	14.9	2842	307	10.8

Tabell 14. IKL:s stöd bland finska väljare i 8 kommuner med svagt IKL-stöd i Svenskfinland 1936 och 1939.

Kommun	1. 1936*	2. 1936	3. 1936	1. 1939	2. 1939	3. 1939
Pojo	834	18	2.2	886	12	1.4
Jakobstad	1110	16	1.4	1232	13	1.1
Kimito	640	2	0.3	641	27	4.2
Liljendal	83	3	3.6	95	1	1.1
Lappträsk	951	7	0.7	1060	23	2.2
Dragsfjärd	261	–	–	316	13	4.1
Lappfjärd	410	9	2.2	427	8	1.8
Mariehamn	63	–	–	79	2	2.5
Summa	4352	55	1.3	4736	99	2.1

* Kolumnrubrikerna som i tabell 13.

De starka IKL-fästena befinner sig i Nyland och Österbotten, medan kommuner med svagt IKL-stöd står att finna i samtliga regionerna. Städer och landsbygd är representerade i båda grupperna. Det kan även noteras, att en viss utjämning mellan grupperna skedde till 1939 års val: IKL gick bakåt i den »starka» gruppen, men framåt i den »svaga». Särskilt kan noteras den procentuellt sett tydliga ökningen på Kimitoön (Kimito och Dragsfjärd).

Tabell 15. Näringsstrukturen hos 6 starka IKL-fästen i Svenskfinland (1930) (Källa: Statistiska meddelanden nr 63, 1979).

Kommun	Jord- och skogsbruk	Industri och hantverk	Handel och samfärdsel	Tjänster
Ekenäs	2.6 %	30.6	21.3	19.3
Borgå	4.3	21.4	9.5	10.6
Sjundeå	85.0	2.6	3.3	3.8
Sibbo	78.7	5.1	6.9	4.7
Kristinestad	10.9	9.5	20.8	15.3
Malax	87.9	2.0	1.6	2.6
$\bar{x}$	44.9	11.9	10.6	9.4

Tabell 16. Näringsstrukturen i 8 finlandssvenska kommuner med svagt IKL-stöd (1930) (Källa: Statistiska . . .).

Kommun	Jord- och skogsbruk	Industri och hantverk	Handel och samfärdsel	Tjänster
Pojo	54.1	35.2	2.3	2.2
Jakobstad	3.4	44.5	13.5	8.1
Kimito	73.1	6.1	4.8	3.4
Liljendal	88.2	5.8	2.4	2.0
Lappträsk	68.2	10.1	3.0	4.4
Dragsfjärd	32.4	47.6	5.0	4.0
Lappfjärd	88.2	4.2	1.9	1.5
Mariehamn	0.3	7.1	35.7	18.2
$\bar{x}$	50.1	20.1	8.6	5.5

Beträffande näringsstrukturen kan konstateras, att båda grupperna uppvisar synnerligen stor variation; det verkar vanskligt att förklara variationerna i IKL-stödet i termer av näringsstrukturella omständigheter. Det kan dock konstateras, att Svenskfinlands tre »klassiska» bruksorter Pojo, Jakobstad och Dragsfjärd kännetecknas av svagt IKL-stöd. Om vi bortser från Mariehamn kan vi även konstatera att handel, samfärdsel och tjänster är starkare representerade i den »starka» än den »svaga» gruppen. Här har vi en viss parallellitet till våra tidigare resultat gällande hela Finland (Djupsund-Karvonen 1984). Helhetsintrycket förblir emellertid orubbat: sambandet mellan näringsstruktur och IKL-röstande ter sig inte speciellt starkt.

Vi har även granskat de politiska förhållandena i dessa fjorton kommuner före 1936 i syfte att utröna om olika partipolitiska konstellationer inneburit olika jordmån för IKL-röstande. Analysen begränsar sig till Svenska folkpartiet, socialdemokraterna, samlingspartiet och agrarförbundet och upptar resultaten vid 1930 och 1933 års riksdagsval.

Tabell 17. Fyra partiers väljarstöd i 14 finlandssvenska kommuner vid 1930 och 1933 års riksdagsval (%).

Kommun	1930				1933			
	SFP	SDP	Saml.	Agr.	SFP	SDP	Saml.	Agr.
Ekenäs	75.9 ¹	11.0	8.0	1.0	76.2	11.8	8.0	0.2
Borgå	61.9 ¹	19.3	11.4	0.4	55.8	30.0	7.7	0.3
Sjundeå	72.0 ¹	22.1	1.3	1.7	64.3	27.7	1.4	1.8
Sibbo	90.7 ¹	4.5	1.6	0.7	88.4	6.3	2.3	0.4
Kristinestad	68.2	11.6	17.1	1.9	70.7	10.3	17.6	1.4
Malax	89.7	7.3	1.5	1.5	89.5	6.7	1.4	1.6
$\bar{x}$	76.4	12.6	6.8	1.2	74.2	15.5	6.4	1.0
Pojo	37.8 ¹	56.1	1.6	0.6	32.4	62.0	1.6	0.2
Liljendal	84.8 ¹	12.0	0.5	1.3	86.6	10.4	–	1.4
Lappträsk	65.4 ¹	17.9	3.1	8.6	62.8	20.1	2.9	8.9
Mariehamn	93.3	5.0	0.5	0.2	94.3	4.3	–	–
Kimito	66.6	26.0	2.4	0.8	63.3	28.8	1.8	2.6
Dragsfjärd	33.7	59.5	0.4	0.2	33.3	63.3	0.6	0.9
Lappfjärd	89.6	1.7	2.7	5.7	86.8	4.2	1.0	8.0
Jakobstad	54.9	40.4	3.4	0.5	51.4	45.2	2.2	0.6
$\bar{x}$	65.8	27.3	1.8	2.2	63.9	29.8	1.3	2.8

¹ Inkl. »Svensk vänster».

Den bild som framtonar kännetecknas återigen av åtskillig brokighet. Sålunda varierar SFP:s väljarstöd mellan ca 33 och 93 procent, SDP:s mellan ca 2 och 60 procent. Vissa intressanta skillnader kan dock noteras mellan de båda kommungrupperna som helhet. För det första är vänstern totalt sett starkare i de kommuner där IKL erhöll ringa väljarstöd. Detta stämmer överens med både tidigare finländska studier och internationell forskning om fascism. För det andra är samlingspartiet starkare i de kommuner där IKL erhöll ett stöd klart över genomsnittet. Även detta ligger i linje med tidigare studier rörande finländsk fascism. (Djupsund–Karvonen 1984, 54–59) Agrarförbundet fick totalt sett en större andel av rösterna än samlingspartiet i de »svaga» kommunerna, låt vara att detta samband är rätt svagt. Granskningen av »extremfallen» ger vid handen, att både starkt och svagt IKL-stöd uppträdde i varierande socioekonomiska och politiska miljöer. Det verkar dock klart, att starkt industridominerade orter med en politisk vänstertradition var mycket resistent mot fascistiskt och äktafinskt inflytande. Där handel, samfärdsel och tjänster utgjorde viktiga näringsgrenar och

där det konservativa samlingspartiet gjort inbrytningar fanns det däremot en viss grogrund för det budskap IKL kom med.

IKL i svenskbygden: sammanfattning

IKL:s framgång i Finlands svenskbygder var begränsad. Dess äktfinska budskap stötte förmodligen bort de svensktalande väljarna, och partiet förmådde inte heller mobilisera svenskbygdens finsktalande befolkning till en äktfinsk rörelse kring valen 1936 och 1939. Sålunda röstade även svenskbygdens finnar på IKL i en mindre utsträckning än den finska befolkningen i övrigt. Variationerna tycks ha ett visst samband med IKL:s väljarstöd i den omgivande finsktalande regionen, men bäst tycks de dock förklaras av den finsktalande befolkningens relativa styrka i kommunerna. Förekomsten av en stark industriarbetarklass med en vänstertradition tycks motarbeta IKL, medan en mera diversifierad näringsstruktur och ett inslag av samlingspartistiskt röstande tycks korrelera positivt med IKL:s styrka.

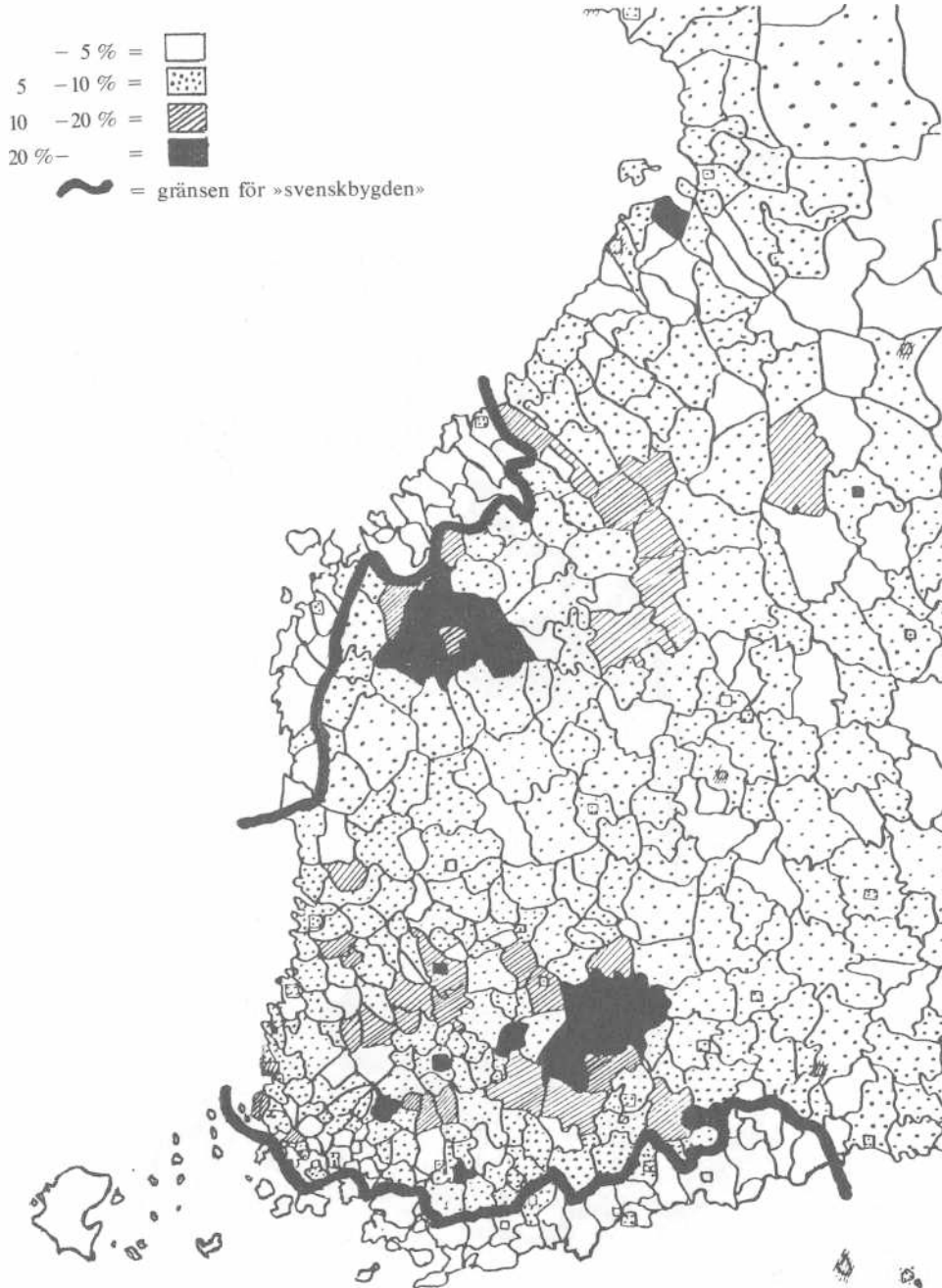
B. Språkgränsen

Det som kallats svenskbygden i det föregående uppvisar stor variation språkligt sett. En stor del av kommunerna är mer eller mindre hundra procentigt svenska, många har en större eller mindre finsktalande minoritet, och en del har slutligen svenska som minoritetsspråk. På samma sätt är även »språkgräns» ett mångtydigt begrepp: i en stor del av Österbotten är språkgränsen definitiv och statisk och sammanfaller med den kommunala indelningen; särskilt i Nyland har gränsen varit rörlig, och många kommuner har både en finsk och en svensk del. I Nyland är begreppet dessutom på sina ställen överhuvudtaget inte relevant: finnar och svenskar lever sida vid sida utan att någon klar geografisk språkgräns kan dras mellan svenskt och finskt. (Allardt–Starck 1981, 131–133)

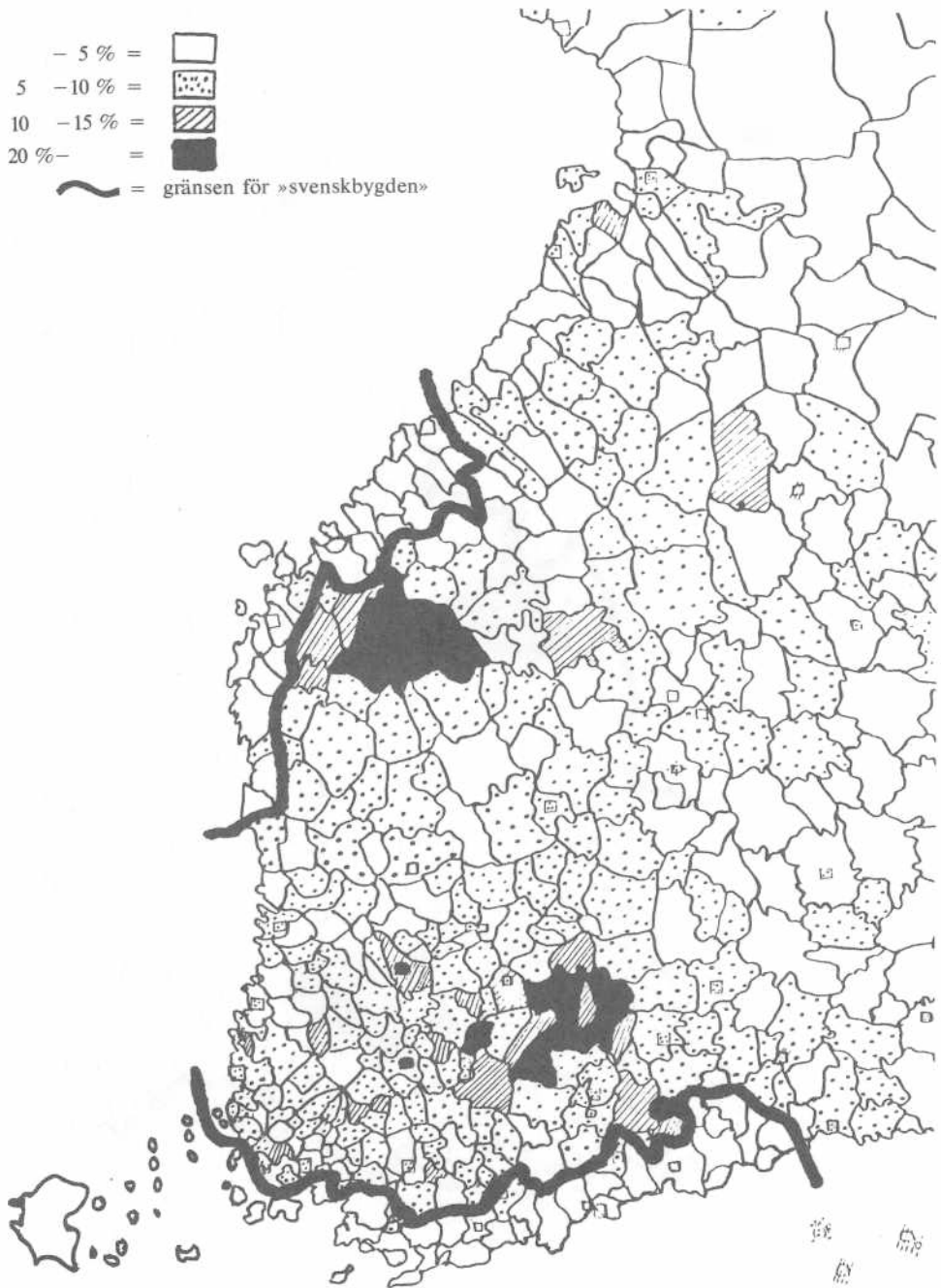
Dessa omständigheter skall beaktas i analysen nedan. Först skall emellertid helhetsbilden granskas med hjälp av ett par kartor. De anger IKL:s väljarstöd kommunvis 1936 och 1939.

Kartorna ger vid handen att IKL:s styrkefästen inte ligger omedelbart vid språkgränsen. Det sydösterbottniska blocket med Lappo som centrum ligger dock inte långt från språkgränsen, och Ylihärmä, som hör till detta block, har faktiskt ett kort gränssnitt gemensamt med Vörå. Pukkila i Nyland ligger granne med Mörskom men dock inte vid någon språkgräns, eftersom den går längre söderut inom själva Mörskom. Helhetsintrycket är i själva verket relativt entydigt: den typiska finska »språkgränskommunen» uppvisar ett genomsnittligt (5–15 %) IKL-stöd. Nu kan väljarstödet determineras av ett antal faktorer som ingenting har med språkgränsen att göra. För våra syften är det emellertid tillfyllest att konstatera att någon speciellt stark uppslutning kring det äktfinska IKL inte skedde längsmed språkgränsen.

Karta 1. IKL:s stöd i riksdagsvalet 1936; andel av rösterna kommunvis (samtliga röster).

Karta 2. IKL:s stöd i riksdagsvalet 1939; andel av rösterna kommunvis (samtliga röster).

Låt oss nu granska de finska kommuner som utgör språkgränskommuner i egentlig mening, dvs. områden där språkgränsen mer eller mindre entydigt sammanfaller med den kommunala indelningen. Utgående från *Martin Klövekorns* stora undersökning »Die sprachliche Struktur Finnlands 1880–1950» (Klövekorn 1960) torde man kunna fastslå att det under IKL-perioden fanns sammanlagt 21 sådana kommuner i Finland. Av dessa ligger 14 i Österbotten, 5 i Åboland och 2 i Nyland. Tabellen nedan visar IKL:s väljarstöd i dessa kommungrupper valkretsvis; för jämförelsens skull upptar tabellen även IKL:s andel av rösterna i de övriga finska kommunerna i dessa valkretsar.

Tabell 18. IKL:s andel av rösterna i finska kommuner vid språkgränsen 1936 och 1939.

Valkrets	1936		1939	
	IKL % i språkgränskommuner (N)	Övr. finska kommuner	IKL % i språkgränskommuner	Övr. finska kommuner
Vasa södra	12.2 (6)	14.5	12.2	15.0
Vasa östra	8.7 (2)	10.5	2.8	7.8
Vasa norra	14.5 (6)	15.8	11.8	12.6
Åbo södra	8.1 (5)	8.8	7.9	9.7
Nylands	9.8 (2)	8.4	12.0	8.4
Totalt	11.9 (21)	10.6	10.8	9.7

IKL:s andel av rösterna var *totalt sett* en aning större i språkgränskommunerna än i de övriga finska kommunerna i de fem valkretsarna, men detta bör inte föranleda några långtgående slutsatser. En närmare titt på tabellen visar nämligen, att endast Nylands valkrets uppvisar samma mönster på regional nivå (N = 2). I de övriga fyra valkretsarna ligger IKL procentuellt sett lägre vid språkgränsen än i de övriga finska kommunerna. Slutsatsen måste bli, att språkgränskommunerna i allt väsentligt liknar de övriga kommunerna i respektive valkrets vad gäller IKL-röstande. Någon speciell mobilisering längsmed språkgränsen under IKL-deviser kan det inte talas om.

Låt oss avslutningsvis granska några kommuner som i sig själva kan sägas utgöra en språkgräns, dvs. som är uppdelade på en mer eller mindre klart finskt respektive svenskt dominerad del. Nu är det förstås mycket vanskligt att klart fastslå en »inomkommunal» språkgräns, och vi vill också betona den illustrativa funktion denna granskning har. Det är dock särskilt intressant att titta på just dessa kommuner, där svenskt och finskt geografiskt sett har var sin egen hemvist, men där innevånarna med avseende på kommunala angelägenheter m.m. ändå måste ta hänsyn till existensen av en annan språkgrupp. Utgångspunkten för vår granskning är Klövekorns studie. (Klövekorn 1960)

Vi har funnit sex fall av »inomkommunal språkgräns»: Finby och (med en viss tvekan) Pargas i Åboland samt Lojo, Mörskom, Lappträsk och Strömfors i Nyland. Tabellen nedan visar IKL:s väljarstöd i dessa kommuner.

Tabell 19. IKL:s väljarstöd i sex kommuner med »inomkommunal språkgräns» 1926 och 1939.

Kommun	1936		1939	
	IKL % av alla röster	IKL % »finska röster»	Alla röster	»Finska röster»
Finby	3.2	4.5	6.0	8.4
Pargas	0.6	2.4	1.3	4.8
Lojo	6.9	8.7	5.3	6.5
Mörskom	4.6	6.4	4.4	6.0
Lappträsk	0.3	0.7	1.1	2.2
Strömfors	4.1	7.9	2.2	4.0

En viss variation kan förmärkas, men helhetsbilden är hur som helst rätt klar: IKL-röstandet höll sig under och omkring genomsnittet i kommuner med en »intern språkgräns».

Sammanfattningsvis kan konstateras att förekomsten av en språkgräns inte förefaller att ha skapat sådana konflikter som IKL:s äktfinska paroller med framgång kunde appellera till.

Avslutande diskussion

Där olika språkliga, etniska, religiösa m.m. grupper lever sida vid sida finns det alltid öppna eller potentiella konflikter mellan grupperna. I och för sig är sådana konflikter lika naturliga som ekonomiska eller ideologiska meningsskiljaktigheter. Dessa konflikter kan komma till uttryck på en rad olika sätt, alltifrån våldsamma sammanstötningar, demonstrationer, politisk rivalitet till »tyst aversion» mot den andra/de andra gruppen/grupperna. (Allardt–Starck 1981)

Olika grupper är emellertid inte endast konkurrenter till varandra; de är ofta även på olika sätt beroende av varandra. Detta beroende gör att de tenderar att söka något slag av *modus vivendi*, så att deras dagliga liv inte i alltför hög grad störs av gruppkonflikterna. Det etableras m.a.o. gränser för de olika sätt på vilka etniska ressentiment får uttryckas.

Att öppna och våldsamma konflikter mellan språkgrupperna i och kring Finlands svenskbygd mer eller mindre lyser med sin frånvaro i landets historia behöver alltså inte betyda att samlevnaden mellan grupperna varit helt konfliktfri. Det betyder kanske endast att priset för öppna konflikter ansetts vara alltför högt. I detta sammanhang är förekomsten av ett äktfinskt partipolitiskt alternativ på sätt och vid ett »tacksamt» studieobjekt. Nämligen: de flesta konfliktmanifestationer innebär att grupper och individer öppet och entydigt drar på sig stämpeln som »den andra gruppens belackare», och en sådan stämpel kan vara nog så besvärlig särskilt om man tillhör en minoritet. Valhemligheten innebär emellertid en möjlighet till manifestering av en åsikt utan offentlig stämpling. Samtidigt innebär en röst för IKL, att man stöder en rörelse som på bred front motarbetar den svenska befolkningen till förmån för den finska.

Det skedde ingen egentlig uppslutning kring det äktfinska IKL inom svenskbygdens finska befolkning eller hos finnarna längsmed språkgränsen. I själva verket var intresset för partiet här klart lamare än i landet som helhet. Den generella slutsatsen måste bli att dessa finnar, som torde kunna antas besitta större erfarenhet av kontakter med landets svenska befolkning än andra finsktalande medboragare, inte hade förståelse eller intresse för det dramatiserade förhållningssätt till finlandssvenskarna som den äktfinska rörelsen företrädde. Språkfreden, hur är »ensidigt» den ibland kunde fungera, tycks ha varit för värdefull för att sättas på spel på det sätt äktfinnarna föreslog.

Melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria.

ANFÖRD LITTERATUR

- Alapuro, Risto: *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilaslilke ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*, Werner Söderström, Helsingfors–Borgå 1973.
- Allardt, Erik – Yrjö Littunen: *Sociologi*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1970.
- Allardt, Erik – Christian Starck: *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*, AWE/Gebbers, Stockholm 1981.
- Colliander, Börje: *Moderismålet som massrörelse*, Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Ekenäs 1963.
- Djupsund, Göran – Lauri Karvonen: *Fascismen i Finland: högerextremismens förankring hos väljarkåren 1929–1939. Meddelanden från Stiftelsems för Åbo Akademi forskningsinstitut nr 94*, Åbo 1984.
- Finlands officiella statistik: XXIX. Valstatistik A. Riksdagsvalen 18, år 1936; XXX. Valstatistik A. Riksdagsvalen 20, åren 1939 och 1945; VI. Språkstatistik 98: 1, 1940.
- Galtung, Johan: *Pacifism from a sociological point of view*, *Journal of Conflict Resolution* 3 (1959): 1, 67–84.
- Hämäläinen, Pekka: *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939*, Werner Söderström, Borgå–Helsingfors 1968.
- Klinge, Matti: *Kielikysymys 1930-luvulla*, ingår i Päiviö Tommila (red.): *Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919–1939*, Werner Söderström, Borgå–Helsingfors 1964.
- Klöverkom, Martin: *Die Sprachliche Struktur Finnlands 1880–1950. Bidrag till Kännedom av Finlands natur och folk H. 105*, Helsingfors 1060.
- Linz, Juan: *Political Space and Fascism as a Late-Comer: Conditions Conducive to the Success or Failure of Fascism as a Mass Movement in Inter-War Europe*, ingår i Stein Ugelvik Larsen – Bernt Hagtvet – Jan Petter Myklebust (red.): *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*, Universitetsforlaget, Bergen–Oslo–Tromsø 1980.
- Lönnqvist, Bo: *Våra två språk: svenska och finska*, *Svenskbygden* 57 (1978): 4, 62–65.
- Modeen, Gunnar: *Språk- och partiförhållanden i det svenska bosättningsområdet*, Frenckellska Tryckeri AB, Helsingfors 1934.
- Saaristo, S.: *Ruotsalaisen kielialueen suomalaiset vähemmistöt. Selvitys kansakoulututkimustoiminnan työstä*, Helsingfors 1932.
- Siegel, Sidney: *Nonparametric Statistics for the Behavioral Sciences*, McGraw-Hill Book Company, Inc. New York 1956.
- Uola, Mikko: *Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*, Otava, Helsingfors 1982.